

Aluekehittämisen keskustelut v. 2023

Työ- ja elinkeinoministeriö kokoaa vuoden 2023 ALKE keskustelujen vaikuttavuudesta seurantatietoja. Maakuntaliitoilta tiedustellaan niiden omia toimia valtakunnallisten ALKE keskustelujen 2023 teemoista (1. Vihreä ja digisiirtymä, 2. Osaavan työvoiman saatavuus ja alueellinen liikkuvuus, 3. Huoltovarmuus ja kokonaisturvallisuus). Seuraavassa on esitys Kainuun liiton vastauksiksi TEM:lle.

1. Miten vihreää- ja digisiirtymää on edistetty?

Vihreä siirtymä

Kainuun maakuntasuunnitelmassa 2040 ja maakuntaohjelmassa 2022 – 2025 vihreä ja oikeidenmukainen siirtymä on yksi painopiste. Tavoitekokonaisuuksiin kuuluu muun muassa, että yritykset toimivat vastuullisesti ja hyödyntävät vihreän siirtymän mahdollisuudet sekä Kainuu kasvattaa painoarvoaan merkittävänä uusiutuvan energian sekä vihreän siirtymän ratkaisujen tuottajana. Vihreä siirtymä fossiilitaloudesta vähähiiliseen bio- ja kiertotalouteen tarjoaa valtavia taloudellisia mahdollisuuksia Kainuulle. Kiertotalous ja vihreä siirtymä ovat vahvasti mukana Kainuun älykkään erikoistumisen strategiassa. Kainuussa on käynnissä myös vaihemaakuntakaavan laatiminen voimassa olevan tuulivoimamaakuntakaavan tarkistamiseksi.

Työ- ja elinkeinoministeriö on myöntänyt Kainuulle EU:n ohjelmakaudelle 2021-2027 oikeudenmukaisen siirtymän (JTF) rahoitusta 14,9 milj.€. Kainuun JTF-rahoitukseen välittävinä viranomaisina toimivat Kainuun liitto ja Pohjois-Pohjanmaan Ely keskus. Rahoitus ohjataan alueellisen oikeudenmukaisen siirtymän mukaisiin hankkeisiin. Kainuun liiton johdolla on laadittu Kainuun oikeudenmukaisen siirtymän suunnitelma (ks. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2023/01/Kainuun-oikeudenmukaisen-siirtyman-suunnitelma.pdf>) JTF-rahoituksesta on toteutettu yksi rahoitushaku, joka päättyi 1.8.2023 ja jossa myönnetään JTF rahoitusta todennäköisesti yli 4 miljoonaa euroa. Vuoden 2023 alusta käynnistyneen uuden CAP-strategiakauden toimeenpanon myötä maatalouden ja maaseudun ympäristö-, ilmasto- ja luonnon monimuotoisuuden edistämistyö tehostuu.

Kainuun liitossa on käynnistynyt Kainuun vihreän ja oikeudenmukaisen siirtymän toimeenpanon aktivointihanke, jolla aktivoidaan ja tuetaan Kainuun hanketoimijoita hyödyntämään vihreän siirtymän rahoituksia. Kainuun liitto koordinoi maakunnallista ilmasto- ja ympäristöasioiden neuvottelukuntaa, joka tekee maakuntahallitukselle, kunnille ja muille Kainuun toimijoille ilmasto- ja ympäristöasioihin liittyviä aloitteita ja käynnistää kehittämishankkeita.

Kainuussa vireillä olevan tuulivoimamaakuntakaavan tarkistamisen maakuntakaavaehdotus on valmistunut keväällä 2023. Valmistelun tavoitteena on mm. mahdollistaa seudullisesti merkittävän kokoluokan tuulivoimatuotannon toteuttamis- ja toimintaedellytykset Kainuussa ja yhteen sovittaa nämä tarpeet muiden maankäytön tarpeiden kanssa. Kainuun tuulivoimamaakuntakaavan tarkistamisen tavoitteeksi vuodelle 2035 on asetettu noin 330 uutta teollisen kokoluokan tuulivoimalaa seudullisesti merkittävässä tuulivoimapuistoissa. Näin merkittävän tuotanto- ja investointipotentiaalın realisoituminen edellyttää maakunnan alueella sijaitsevan sähkönsiirron kantaverkon (Fingrid) vahvistamista ja uusien voimajohtoyhteyksien rakentamista. Kainuun voimassa olevan tuulivoimamaakuntakaavan 2030 osoittamista tuulivoimaloiden alueista kaksi (yht. 39 tuulivoimalaa) on rakennettu vuoteen 2022 mennessä. Kivivaara-Peuravaaran 30 ja Piiparinmäen 9 tuulivoimalan nimellisteho on yhteensä 138 MW ja vuotuinen sähköenergian tuotanto noin 400-500 GWh. Rakennetut tuulivoimalat ovat vaatineet investointeja noin 370 milj. euron edestä. Tuulivoimarakentaminen jatkuu Kainuussa aktiivisena. Rakenteilla on seudullinen Lumivaaran 17

tuulivoimalan hanke ja paikallinen 5 tuulivoimalan Illevaaran hanke. Tavoiteaikataulun mukaan uusi Kainuun tuulivoimamaakuntakaava 2035 on maakuntavaltuuston hyväksymiskäsittelyssä loppuvuonna 2023.

Uusiutuvan energian osuus oli Kainuussa vuonna 2020 61 prosenttia. Energiaomavaraisuus vuonna 2020 oli Kainuussa 61 %. Tuulivoiman kasvun myötä Kainuu on jo lähellä energiaomavaraisuutta. Sähköntuotanto Kainuussa vuonna 2021 oli 1214 GWh ja sähkönkulutus 1371 GWh. Sähkön osalta Kainuun omavaraisuusaste on 88,5 prosenttia. Kainuun energiatilastot päivitetään vuoden 2023 lopulla.

Terrafamen kaivoksella 2021 käynnistyneen 240 miljoonan euron akkukemikaalitehtaan investoinnin myötä yhtiö laajensi kemianteollisuuteen ja siirtyi merkittäväksi osaksi eurooppalaista akkuklusteria. Terrafame käynnistää luonnonuraanin talteenoton kesään 2024 mennessä. Uraanin talteenottolaitos on noin 20 miljoonan euron investointi, joka toimii täydellä kapasiteetilla vuoteen 2026 mennessä.

Puolangan biokaasulaitos on aloittanut toimintansa syksyllä 2022. Kajaanin rakennetun LUMI supertietokoneen käyttämä sähkö tuotetaan sata prosenttisesti vesivoimalla. Supertietokoneen tuottamalla hukkalämmöllä tuotetaan 20 prosenttia Kajaanin alueen vuosittaisesta kaukolämpötarpeesta, mikä pienentää merkittävästi kaupungin hiilijalanjälkeä. Kainuun pk-yritykset ovat osallistuneet aktiivisesti energiansäästötalkoisiin. Liki puolet yrityksistä on tehnyt sähkön säästämistoimenpiteitä (Kainuu 44 %, koko maa 39 %). Kainuun hiilinielut ovat suuret. On arvioitu, että nielut ovat viisinkertaiset päästöihin nähden.

Merkittävä osa Kainuun valmisteilla olevista investoinneista liittyy vihreään siirtymään. Kainuussa on vireillä yht 2,2 miljardin euron vihreän siirtymän investoinnit vuoteen 2030 mennessä. Investoinnit kohdentuvat seuraaville toimialoille: tuulivoima, metsäbiotalous, kaivannaisala, biokiertotalous, liikenteen vihreä siirtymä.

KaiCell Fibers Oy on perustettu vuoden 2016 alussa. Yhtiön tavoitteena on toteuttaa Paltamoon 600 000 tonnia valkaistua sellua vuodessa tuottava biotuotetehdas, joka on noin miljardin euron teollinen investointi. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto (AVI) myönsi tehtaalle ympäristö- ja vesitalousluvan kesällä 2020. Tästä haettiin valituslupia Korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO) ja niiden käsittely on vielä kesken.

Puurakentamisen tulevaisuuden näkymät ovat Kainuussa vahvat ja alan teollisia investointeja ja uusia toimijoita vauhdittamaan on laadittu Kainuun investointistrategia sekä puu- ja hybridirakentamisen strategia sekä toimii Kainuun metsäbiotalouden investointien toteutettavuusselvitys -hanke. Haasteita puurakentamiselle tuo rakennusteollisuuden toimintaympäristön nopea muutos taantumaan.

Kainuun liitto on osatoteuttajana kansainvälisessä ”Zero Carbon Infrastructure” ZCI -hankkeessa, jossa edistetään hiilidioksidipäästöttömän liikenteen tavoitetta:

<https://kainuunliitto.fi/yhteistyo/hankkeet/zci/> . Kansallisen biotalousstrategian Kainuun alueellinen toimeenpanosuunnitelma 2022 – 2035 valmistui kesäkuussa 2023:

<https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2023/06/Kansallisen-biotalousstrategian-Kainuun-alueellinen-toimeenpanosuunnitelma-2022-2035.pdf> . Europe Direct Kainuun EU-teemajulkaisu esittelee EU:n vihreän siirtymän toimenpiteitä ja tavoitteita Kainuussa:

<https://kainuunliitto.fi/europe-direct-kainuun-koostama-julkaisu-vihreasta-siirtymasta-julkaistu/>

Kainuun liitto koordinoima Interreg Europe Bridges -hanke sai Interreg Europelta (rahoittaja) parhaan innovaatiohankkeen palkinnon. Hankkeessa tehtiin toteutettavuusselvitys lingniinin

jatkojalostuksen tavoista. Selvityksen perusteella aloitettiin linginiin kehittämistä korkean lisäarvon tuotteiksi kansallisen rahoituksen hankkeessa. Sen tulosten perusteella saatiin Business Finlandin veturiyritysrahoitus (kokonaisbudjetti 700 000 euroa), jolla kehitetään ligniinin kaupallisia sovelluksia. Hankkeen päätoteuttaja on Kajaanin yliopistokeskuksen mittaustekniikan yksikkö (MITY). Yhteistyön tavoitteena on saada teollisia investointeja Kainuuseen.

Digitaalinen siirtymä

Digitaalisessa siirtymässä Kainuu on aallonharjalla. Kainuuseen rakentuvan dataekosysteemin lippulaiva on Kajaanin Renforsin Rantaan sijoitettu CSC:n LUMI supertietokone, joka on osa kymmenen Euroopan maan ja Euroopan unionin EuroHPC -yhteisyrityksen supertietokoneinvestointia. LUMI saatiin käyttöön vuonna 2022 ja sen vuoden lopulla LUMI yhdistettiin ohjaamaan Suomen ensimmäistä, VTT:n Espoon Otaniemeen sijoitettua, Helmi - kvanttietokonetta. LUMI:n vaatimat tekniset tilat ja sen tuottaman hukkalämmön talteenoton tekniset tilat rakennettiin Kainuun liiton kuuden miljoonan euron EU-hankkeena (EAKR 70 %) 2019–2021. LUMI on Euroopan nopein ja maailman kolmanneksi nopein supertietokone ja yksi vihreimmistä datakeskuksista. LUMI on edistyksellisimpiä alustoja tekoälylle. LUMI-supertietokoneen kapasiteetista 20 % on varattu yritysten käyttöön ja tämän yrityskäytön aktivoiminen on Kainuun maakuntaohjelman ja älykkään erikoistumisen painopiste.

Suomalainen Cinia Oy on edelleen mukana kansainvälisessä konsortiossa, joka valmistelee arktista merikaapelia Euroopan ja Aasian välille. Perustettu Far North Fiber -yhtiö suunnittelee uuden Skandinaviasta Japaniin ulottuvan 1,1 miljardia euron merikaapelijärjestelmän kulkemaan, maailman poliittisen tilanteen muututtua, aiempaa pidemmän reitin kautta eli arktisen Luoteisväylän kautta, joka olisi arviolta käyttöönotettavissa vuoden 2026 lopulla. Kainuu on osallistunut hankevalmisteluihin CSC Oy:n vetämän konsortion kautta. Tulevaisuuden datakeskusinvestointeja silmällä pitäen, Kainuun tavoitteena on saada mantereet yhdistävän datakaapelin Suomen sisäisen reitityksen Norja/Suomi rantautumispisteestä Suomen halki etelään kulkemaan myös itäisen Suomen ja Kajaanin kautta.

Kainuun liiton kahdessa tähän mennessä toteutetussa ohjelmakauden 2021 – 2027 EAKR haussa on kohdennettu EAKR rahoitusta yhteensä reilut 3 miljoonaa euroa digitaalista siirtymää edistäviin hankkeisiin. Lisäksi Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen yritysrahoituksia on kohdennettu digitalisaation edistämiseen.

2. Miten osaavan työvoiman saatavuutta ja alueellista liikkuvuutta on edistetty?

Kainuussa tehostetaan maakunnallista sopimuksellista yhteistyötä osaavan työvoiman riittävyyden turvaamiseksi. Yhteistyön toteutussuunnitelmassa on määritelty seuraavat painopisteet, joihin kohdennetaan yhteisesti sovittuja toimenpiteitä: Digitalisaatio ja työprosessien tehostaminen, Työntekijöiden ja opiskelijoiden rekrytoinnin tehostaminen, rekrytointiosaamisen sekä työnantaja- ja toimialakuvien vahvistaminen, Työ- ja opiskeluperäinen maahanmuutto, Omistajavaihdokset, yritysten jatkuvuus ja riittävä uusyrityspenestanta, Koulutustarjonta ja koulutuksen aloituspaikat Kainuussa sekä Työllisyysasteen nostaminen. Sopimukselliselle yhteistyölle asetetaan koordinaatioryhmä, jossa kaikki osapuolet ovat edustettuina. Koordinaatioryhmän koollekutsumisvastuu ja puheenjohtajuus on Kainuun liitolla. Valtioneuvosto osallistuu yhteistyöhön vuosittain pidettävien Kainuun ja valtioneuvoston aluekehittämisen keskustelujen kautta, joissa sovitaan osaavan työvoiman saatavuutta parantavia toimenpiteitä.

TE-palvelut 2024 -uudistus: vuoden 2025 alussa siirretään Kainuussa TE-palvelujen järjestämisvastuu kuntien välisessä yhteistyösopimuksessa sovittavalla tavalla vastuukunnalle, Kajaanille ja mukaan

tuleville kunnille (kaikki Kainuun kunnat, Kuusamo ja Taivalkoski), jotka muodostavat uuden Kainu-Koillismaa työllisyysalueen. Kainuun maakuntaohjelmassa uudistukselle on asetettu maakunnallisia tavoitteita, joiden toteuttamista em. sopimuksellinen yhteistyö tehostaa.

Kainuun yhteisen edunvalvonnan tuloksena Oulun yliopisto käynnistää varhaiskasvatuksen ja erityispedagogiikan tutkintokoulutuksia yhteistyössä Kajaanin ja Iisalmen kaupunkien kanssa syksyllä 2024 Kajaanissa (yhteensä 80 aloituspaikkaa).

Kainuussa on toteutettu ja toteutetaan lukuisia työllisyysasteeseen ja kansainväliseen työvoimaan kohdistuvaa kehittämishanketta.

3. Miten huoltovarmuutta ja kokonaisturvallisuutta on edistetty?

Lentoliikenteen ja saavutettavuuden turvaamiseksi on pyritty vauhdittamaan mm. kansainvälisen matkailun kasvua Kainuuseen. Kainuussa on menossa tai juuri päättynyt merkittävä määrä matkailun kehittämisen hankkeita, joiden kokonaiskustannusarvio yht. 5,8 milj. euroa. Rahoittajina ovat Kainuun liitto sekä Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus.

Pohjois-Suomen liikenne- ja logistiikkastrategian uudistaminen on käynnissä vuonna 2023. Valmistelun keskeisiä lähtökohtia ovat huoltovarmuuteen ja kokonaisturvallisuuteen liittyvät näkökohdat. Tavoiteaikataulun mukaan uusi strategia on valmis keväällä 2024.

Kainuussa vireillä olevassa tuulivoimamaakuntakaavan tarkistamisessa käsitellään tuulivoiman lisäksi valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, pohjavesialueita ja voimajohtojen kehittämistarpeita. Energiantuotannon, puhtaan veden saannin ja voimajohtoverkon maankäyttötarpeiden huomioiminen ja yhteensovittaminen muiden maankäyttötarpeiden kanssa maakuntakaavoituksessa edistää omalta osaltaan huoltovarmuutta ja kokonaisturvallisuuden toteutumista. Tavoiteaikataulun mukaan uusi Kainuun tuulivoimamaakuntakaava 2035 on maakuntavaltuuston hyväksymiskäsittelyssä loppuvuonna 2023.

Kontiomäki-Oulu radan liikennepaikkojen uudistaminen sekä käynnissä oleva Kontiomäki-Pesiökylän radan perusparannus sekä uuden Pesiökylän raakapuuterminaalin rakentaminen ja Hyrynsalmen raakapuuterminaarin pannustyöt lisäävät huoltovarmuutta.

Vuosangan harjoittelun kehittäminen on käynnistetty Puolustusteollisuuden TKI- ja osaamistarpeet – uusia mahdollisuuksia Kainuussa – Vuosanka AKKE-rahoitteinen hanke, joka tähtää puolustusteollisuuden hyödyntämiseen aluekehityksessä ja tavoittelee mm. puolustusteollisuusklusteria Kainuun alueelle. Puolustusteollisuuden kehittäminen alueella vahvistaa Kainuun mahdollisuuksia Itäisen Suomen kehittämissiviossa (TEM 2023:9 ”Itäinen Suomi – uusi suunta, Visio ja teot”) mainitun kokonaisturvallisuuden osaamiskeskuksen kehittämiseen.

Edunvalvonnassa huoltovarmuutta ja kokonaisturvallisuutta on tuotu aktiivisesti esille.

4. Keskeiset viestit valtioneuvostolle

Lentoliikenne

Hallitusohjelman mukaan Suomen sisäistä lentoliikennettä kehitetään ensisijaisesti markkinaehtoisesti, mutta turvataan huoltovarmuuden, vientiteollisuuden ja matkailun kannalta tärkeät lentoyhteydet tarvittaessa ostopalveluliikenteellä. VM:n esityksen mukaan lentoliikennettä voidaan ostaa paikkakunnille, joille matka-aika Helsingistä junalla on yli 3 tuntia. Kainuussa tämä kriteeri täyttyy. Kainuun tavoitteena on päästä markkinaehtoiseen liikenteeseen. Nykyinen

ostoliikennejakso päättyy huhtikuun 2024 lopussa. Siihen mennessä markkinaehtoista lentoliikennettä ei ole mahdollista järjestää. Kajaanin kenttä on ostoliikenteen piirissä olleista maakuntakentistä lähimpänä markkinaehtoista lentoliikennettä, jonka aikaansaaminen pitää mahdollistaa jatkamalla ostoliikennettä väliaikaisesti mutta riittävän pitkällä sopimuksella. Toimivat lentoyhteydet Kajaanin ja Helsingin välillä ovat välttämättömiä Kainuun elinkeinoelämälle ja matkailulle. Valtion tulee vastata julkisen palvelun veloitteesta ja kattaa ostoliikenne 100-prosenttisesti. Jotta lennot voisivat jatkua ilman taukoja, pitäisi Traficomilla käynnistää uusien lentojen kilpailutus lokakuussa.

Alueiden kansallinen kehittämisrahoitus

Alueiden kestävä kasvun ja elinvoiman tukemisen kansallisen rahoituksen tulee olla pitkäjänteistä ja sen määrää tulee tulevaisuudessa lisätä. EU:n alue- ja rakennepolitiikan rahoituksen varjolla ei tule ajaa kansallista kehittämisrahoitusta alas.

Itäisen Suomen visio ja Pohjoinen ohjelma

Hallitusohjelmassa mainituille Itäisen Suomen visiolle (TEM 2023:9 ”Itäinen Suomi – uusi suunta, Visio ja teot”) sekä Pohjoinen ohjelmalle pitää kohdentaa valtion budjetissa ohjelmien vaikuttavan toteutuksen mahdollistava rahoitus.

Savonrata ja Karjalanrata

Hallitusohjelmassa mainituille Savonradan nopeuttamiseen ja perusparannuksiin sekä Karjalanradan kehittämiseen pitää kohdentaa väyläverkon investointiohjelmassa ja valtion budjetissa hallitusohjelman kirjausten vaikuttavan toteutuksen mahdollistava rahoitus.